

студентів першокурсників до навчання у вищих медичних закладах // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Методика навчання природничих дисциплін у середній та вищій школі» (XXVII Каришинські читання), м. Полтава, 28-29 травня 2020 р. / за заг. ред. проф. М. В. Гриньової. Полтава : Астроя, 2020. С. 224-227.

СИНЕРГЕТИЧНІ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ САМОРОЗВИТКОМ ЛЮДИНИ

Коханівська В. В.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
super-vihovatel@ukr.net*

Сфера освіти, розглянута з позицій синергетичної парадигми, являє собою відносно самостійну відкриту систему, що самоорганізується, та має складну структуру. Основним призначенням освіти в сучасному світі є розвиток людини, формуючи відповідні способи усвідомлення, розуміння, дії, буття взагалі. Тобто із синергетичної точки зору освіта постає як діяльність щодо виявлення та використання індивідом власного потенціалу для життєдіяльності, де основними функціями є розвиток активності особистості.

На відміну від традиційних галузей науки синергетику цікавлять загальні закономірності еволюції (розвитку в часі) систем будь-якої природи.

Термін «синергетика» запропонований Г. Хакеном, акцентує увагу на погодженості, когерентності взаємодії частин при утворенні структури як єдиного цілого, на так званому адитивному ефекті («ціле більше частин»).

Абстрагуючись від специфічної природи систем, синергетика здатна описувати, устанавлюючи свого роду ізоморфізм двох явищ, досліджуваних специфічними засобами двох різних наук, але таких, що мають загальну модель, або, точніше, що приводяться до загальної моделі. Виявлення єдності моделі дозволяє синергетиці робити надбання однієї галузі науки доступним розумінню представників іншої.

Синергетика розкриває ще одну особливість складних організацій, що виникають у ході еволюції. Просторова конфігурація складної еволюційної структури інформативна.

В одних просторових фрагментах цієї структури процеси сьогодні протікають ще так, як вони йшли у всій структурі в минулому, а в інших фрагментах процеси йдуть уже сьогодні так, як вони будуть іти у всій структурі в майбутньому. Синергетика начебто має ключ до машини часу, до влучення сьогодні в живе минуле й у реальне, а негіпотетичне майбутнє.

Зазвичай, спроби теоретичного та експериментального відслідковування причинно-наслідкових закономірностей розвитку, не є евристичними ні для кумуляції значних теоретичних висновків, ні для побудови технологій психолого-педагогічного керування процесами розвитку, що підтверджується як черговими локальними та глобальними кризами в психології, так і не-впинним зростанням девіацій розвитку.

Людина завжди може постати перед вибором: або діяти, спираючись на вже апробовані, традиційні моделі поведінки, чи сформувані нові зразки поведінки. Необхідність вибору вказує на те, що особистість у процесі розвитку постійно долає певні точки біфуркації. У той же час людина, як складна система, стає від початку відкритою, нестабільною, неврівноваженою, нелінійною системою при тому, що лінійність, стабільність, врівноваженість виявляються нетривалими моментами цієї нестабільності та нерівномірності. Методологічна парадигма синергетики проголошує врівноваженість відносною і динамічною, а абсолютну урівноваженість – тупиком розвитку. Динаміка живої системи передбачає таке співвідношення стійкості і нестійкості, яке дозволяє «жити» системі за рахунок постійних енергоінформаційних обмінів з довкіллям.

Таке бачення людини як складної, відкритої, еволюціонуючої системи, в якій хаос, випадковість, дезорганізація є не руйнівними чинниками, а швидше конструктивними, заставляє переосмислити традиційні схеми управління системою, вивести ефективні правила організації порядку із хаосу.

Аналіз праць з вікової психології засвідчує, що сума часу, яка відповідає віковим кризам, вже перевершує суму років періодів стабільності. Тенденція до «розповзання» нестабільності на весь період життя людини від народження до смерті об'єктивно спричинена ускладненням психологічної організації людей постіндустріального суспільства від покоління до покоління: чим більш складна система, тим вона не стабільніша, або по іншому — чим складніша система, тим більший час її кризового розвитку у порівнянні з часом стабільного розвитку.

Ідеї синергетики починають проникати в сучасні психологічні дослідження, наприклад, при вивченні взаємовідносин неврівноважених станів з психічними процесами і психічними властивостями (5) було показано, що неврівноважені стани обумовлюють широкий діапазон проявів психічних процесів, поділяючи одно направлену динаміку останніх в сторону стабілізації і високої продуктивності діяльності, або ж знижуючи характеристики та зменшуючи продуктивність. Неврівноважені стани основних модальностей мають близький рівень фізіологічної реактивності, відрізняючись в основному особливостями проявів і дисперсією показників психічних процесів.

Дослідження впливу психологічних властивостей на неврівноважені стани дозволило виявити наступне. Загальні властивості темпераменту (емо-

ційність, активність і темп) впливають на психічні стани, виділяючи типові картини феноменологічних проявів станів. Ці відмінності особливо показові при актуалізації урівноважених та негативних неурівноважених станів. При позитивно забарвлених неурівноважених станах відбувається зближення характеристик станів у осіб з різною властивістю характеристик темпераменту. Тобто стани, що мають високий енергетичний рівень, нівелюють вплив властивостей темпераменту. Тоді як при переживаннях відносно урівноважених станів і станів з низькими енергетичним рівнем ці відмінності демонстративні. У свою чергу властивості особистості визначають міру нестійкості, а також характер динаміки неурівноважених станів, що виникають під час перебігу неурівноважених процесів. Основний вплив властивостей особистості спостерігається у моменти найбільших дисперсій між амплітудами фазових процесів від негативних неурівноважених станів до позитивних неурівноважених. Динаміка змін неурівноважених станів у період їхньої найбільшої нестійкості відбувається з опорою на сформовані властивості особистості, а з іншого боку – властивості особистості якби «задають» діапазон змін станів, визначаючи амплітуду останніх.

Напрямки інтеграції та диференціації задаються взаємодією матеріальності і духовності; ця взаємодія створює ланцюг біфуркацій, який приводить систему до якісно нового рівня інтеграції.

Основними причинами, які спрямовують розвиток в ту чи іншу сторону, є робота основних механізмів розвитку дисипативних систем: тезаурус, детектор та селектор.

Тезаурус – це множина можливих дисипативних структур, що виникають потенційно в надрах даної актуально існуючої структури як результат відповідної біфуркації. Детектор, що вибирає з тезауруса певну біфуркаційну структуру перетворюючи її з можливої на дійсну є різним на різних «поверхнях» психіки. Якщо детектор працює на основі внутрішніх біфуркаційних структур, то селектор обирає системи, що забезпечують урівноваженість системи із зовнішнім середовищем. Максимальна стійкість дисипативної структури можлива у тому випадку, коли зникає відмінність між порядком і хаосом, тобто досягається повний синтез порядку і хаосу.

На мові синергетики розглянуті нами рівні розвитку людини — організм, індивід, особистість тощо, є деякими локальними атрactorами. Розвиток системи відбувається в деякому атрactorі, тобто в деякій обмеженій області тяжіння одного зі стабільних чи квазістабільних станів системи.

Під впливом деяких обставин стан системи стає несумісним з даним атрactorом, і він може бути дезактуалізованим за рахунок втрати того стану, який визначає область «притягування». У таких випадках система відносно швидко переходить у відносно новий атрactor. Означена перебудова системи і називається катастрофою або біфуркацією.

Прагнення до стійкості може проявлятися як прагнення до мети, але може бути ніяк не пов'язаним з метою. Суператрактор – межа самоорганізації системи і є результатом свідомої діяльності людини. З іншого боку суператрактор постає як результат реалізації загальнолюдського ідеалу людського розвитку і є наслідком диференціації та інтеграції ідеалів різних культур і народів. Синергетика своєрідним чином поєднує індивідуальний та цивілізаційний розвиток, забезпечує коеволюцію матеріального і духовного, душі і тіла.

Принципова відмінність синергетичної методології управління саморозвитком від класичної полягає у тому, що класичний принцип «свобода є усвідомлена необхідність» змінюється на інший – «свобода – це усвідомлене право і відповідальність вибору».

Таким чином, синергетика як наука про самоорганізацію і самоуправління вивчає складні системи в умовах нестійкої рівноваги або динаміку їх самоорганізації поблизу точок біфуркації, де незначна управлінська дія призводить до значних і непередбачуваних наслідків для системи. Синергетика стає моделлю світобачення та інструментом наддисциплінарного пізнання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Синергетика і освіта : монографія / За ред. В. Г. Кременя. К. : Інститут обдарованої дитини, 2014. – 348 с.
2. Синергетичний підхід до психологічних процесів у системах різного рівня організації : монографія / авт. кол.: Н. О. Гончарова, Ю. І. Калюжна, Ю. О. Клименко, В.А. Лаврінченко [та ін.] ; за ред.: К. В. Седих, І. Г. Тітова, Полтава : Астроя, 2020, 223 с.
3. Парадигмальні зміни основ загальної психології у синергетичному контексті : колективна монографія / [Чепи М.-Л. А., Маценко В. Ф., Маценко Ж. М., Бугайова Н. М. та ін.] ; за редакцією Чепи М.-Л. А. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 220 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ ДО НАВЧАННЯ

Криштона А. І.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
ukrpsy@ukr.net*

Актуальність дослідження. Особливості психологічної готовності дітей до навчання є однією з найбільш важливих тем в педагогічній психології. Діти починають навчання в ранньому віці, і успішність їх навчання залежить від рівня їх психологічної готовності до нього. Успішне навчання впливає на когнітивний, соціальний і емоційний розвиток дітей, тому вивчення особливостей психологічної готовності до навчання є критично важливим.